

"וְעַל נֶסֶךְ שֶׁבְכָל יוֹם עֲמָנוּ"

הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ

"וְיָהִי בְשֵׁלַח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹקִים דָּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹקִים פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם" (שמות י"ג, י"ז). פסוק זה מעורר כמה תמיהות: ראשית, לא קרבתה של ארץ פלשתים היא הסיבה לכך שה' לא נחם דרך שם. אדרבה, הקרבה הינה סיבה טובה לנוע דרך ארץ פלשתים. הסיבה לכך שהמעבר שם נמנע מעם ישראל היא "פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם". אם כן, במקום לכתוב בפסוק "כִּי קָרֹב הוּא", היה נכון לכתוב "למרות שקרוב הוא". זאת ועוד: מדוע יש חשש שהעם ינחם בראותם מלחמה? הלוא יש להם צבא מצוייד היטב, כאמור בפסוק העוקב: "וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעָם דָּרָךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", וכהסבר התלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ו' הלכה ד': "מלמד שהיו מזוינים בחמשה עשר מיני זיין" (בפסיקתא דרב כהנא - פסקא י"א גורסים "מלמד שהיו מזוינים בחמשה מיני זין"). יתירה מזאת, לאחר כששה שבועות העם נחשף למלחמה - מלחמת עמלק - ועמד בה בכבוד, כמובא בסיומה של פרשתנו. מה ההבדל בין שתי המלחמות? מדוע הקב"ה כן מאפשר לעם להלחם עם עמלק?

הרב יעקב ניימן מסביר בספרו "דרכי מוסר" כי הבעיה אכן נעוצה בקרבתה של ארץ פלשתים. עם ישראל יצא ממצרים שהיא שטופה בעבודה זרה של "לִי יֵאָרֵז וְאֲנִי עֲשִׂיתִי" (יחזקאל כ"ט, ג'), של "כַּחֲזִי וְעֵצִים יָדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיִל הַזֶּה" (דברים ח', י"ז). עם ישראל היה נגוע גם הוא בעבודה זרה זאת, שהרי "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" (מדרש תהלים מזמור ט"ו). כאשר אך יצאו ממצרים היו עדיין תחת השפעתה של חשיבה זאת והיה חשש שאם ילחמו וינצחו הרי יתלו זאת בכחם ולא בכחו של ה', ובכך יחזירו עצמם לאוירה של מצרים. מלחמה עם פלשתים היא, אם כן, קרובה מדאי. לעומת זאת, במרווח הזמן שבין יציאתם ממצרים לבין מלחמת עמלק העם עבר אירוע המכשיר את לבבו להבנה אמיתית של הכחות הפועלים. בבקיעת ים סוף "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וישעיה" (ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח רמז רמ"ד). היה זה אירוע שהותיר את רישומו על העולם כולו: "שָׁמְעוּ עַמִּים יַרְגָּזוּן, חֵיל אֲחֻז יִשְׁבִּי פְּלִשְׁתִּים. אֲזַ נִבְהָלוּ אֱלֹפִי אֲדָוִם, אֵילֵי מוֹאָב יֵאֲחָזְמוּ רָעַד, נִמְגּוּ כָל יִשְׁבֵי כְנָעַן" (שמות ט"ו, י"ד-ט"ו). אחרי אירוע כזה העם מבין כי לא ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה, ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים, ואם לאו - היו נופלים (ראש השנה דף כ"ט עמוד א'). לכן, כעת העם יכול להלחם ללא כל חשש לערעור אמונתו בה' והמרתה באמונה בכח האדם.

דור דעה היו זקוקים, איפוא, לשיעור של הנסים ביציאת מצרים כדי לבסס את אמונתם בה'. ומה נעשה אנו? לנו יש ט"ו בשבט! הגמרא במסכת שבת דף פ"ח עמוד ב' אומרת שבשעה ששמה רבנו עלה למרום לקבל את התורה ניסו מלאכי השרת לעכב, ובקשו מן הקב"ה שישאיר את התורה עמו. וכי מדוע צריכים הם את התורה? הרב ניימן מסביר שהמלאכים טוענים כי לבני האדם מספיקים פלאי הבריאה והנהגת העולם כדי להבין שיש מנהיג לבירה. הנסים של יום יום, ההתחדשות המופלאה של הטבע, מהווים הזדמנויות יום יומיות לראות את ה'. בשמים, לעומת זאת, אין השתנות, אין פלאי עולם. המלאכים עצמם מכירים את ה' דווקא לפי נפלאותיו בארץ - "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צָבָא-וְתֵ מְלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" (ישעיה ו', ג'). לכן, בשמים, ולא בארץ, שם זקוקים לתורה כדי להכיר את ה'.

ט"ו בשבט, ראש השנה לאילן, היום בו מגישים לנו פירות ממינים שונים, הוא, אם כן, יום בחינה והסתכלות בפלאי היצירה של ה', הוא יום המלמדנו ש"אין עוד מלבדו" מתוך התבוננות בנסי ה' בתוך הטבע ומבלי להזדקק לנסים מעל לטבע.

אחד המבחנים של האמונה בה' מתוך ראיית הנהגתו את העולם בדרך הטבע הוא בימי הפורים. נס פורים הוא דוגמא לנס בדרך הטבע, מהלך שנמשך על פני שנים, עם רצף הגיוני של אירועים, ללא חריגה מחוקי הטבע. הדבר בא לידי ביטוי גם בדרשתם של חז"ל בגמרא חולין דף קל"ט עמוד ב': "אסתר מן התורה מנין? ואנכי הסתר אסתיר" (דברים ל"א, י"ח), כאשר משמעות "הסתר אסתיר" היא, לדברי הרמב"ן (על דברים ל"א, י"ז), בהסתר פני הגאולה. דורשי רשומות מצאו רמז לכך גם בעובדה ששם ה' אינו מוזכר במגילה.

"לְהַגִּיד בְּבִקְרַח חֲסִידָךְ וַאֲמוֹנֶתְךָ בְּלֵילוֹת" (תהלים צ"ב, ג'). מבחנה של האמונה הוא בלילה, בזמן הסתר הפנים, וכלשונו של רש"י על הפסוק שם: "ובעוד צרת הגלות להאמין בך שתשמור הבטחתך". יהי רצון שנוכה לראות את נסי ה' שבכל יום עמנו, את נפלאותיו וטובותיו שבכל עת, ערב ובקר וצהרים, ובזכות זאת נוכה במהרה בימינו לכך שהקב"ה יעשה לנו נסים ונפלאות, כמו שעשה נסים לאבותינו, בימים ההם בזמן הזה.